

УДК 811.111'42

КОНФРОНТАЦІЯ ЯК РІЗНОВИД МІЖОСОБИСТІСНОЇ ВЗАЄМОДІЇ**І.Є. Фролова, канд. філол. наук (Харків)**

Статтю присвячено обґрунтуванню поняття конфронтації як різновиду вербальної міжособистісної взаємодії. Визначено онтологічний статус конфронтації з опорою на дані конфліктологічних і лінгвістичних розвідок; встановлено її категоріальні ознаки.

Ключові слова: вербальна форма, категоріальні ознаки, конфлікт, конфронтація, міжособистісна взаємодія.

И.Е. Фролова. Конфронтация как тип межличностного взаимодействия. Статья посвящена обоснованию понятия конфронтации как типа вербального межличностного взаимодействия. Определен онтологический статус конфронтации с опорой на данные конфликтологических и лингвистических исследований; установлены ее категориальные признаки.

Ключевые слова: вербальная форма, категориальные признаки, конфликт, конфронтация, межличностное взаимодействие.

I.Y. Frolova. Confrontation as a type of interpersonal interaction. The article aims at determining the notion of confrontation as a type of verbal interpersonal interaction. The definition of confrontation ontological status involves conflictological and linguistic background and reveals its categorical features.

Key words: categorical features, conflict, confrontation, interpersonal interaction, verbal form.

Сучасний етап розвитку мовознавчої думки характеризується суцільним зсувом акцентів, зумовленим усвідомленням того, що лінгвістика дійшла тієї межі, коли вже неможливо вирішувати численні проблеми мови й мовлення традиційно [17, с. 51]; що лінгвістика вивчає все те, що вербалізоване [13, с. 44]; все, що має відношення до існування мови, входить у компетенцію лінгвістики [14, с. 28].

За такого погляду стає очевидним, що *вербальна комунікація* – це «засіб встановлення, підтримання й припинення соціальних стосунків» [16, с. 10], й набуває особливої актуальності проблема з'ясування того, як використання мовних знаків регулює стосунки між учасниками спілкування – представниками певного національно-мовного колективу, соціуму, соціальної групи й водночас унікальними особистостями.

Взаємини комунікантів – міжособистісні стосунки – містять соціальну складову, постаючи як сукупність взаємодій між індивідами, котрі утворюють суспільну ієрархію [37] та психологічну складову, являючи собою об'єктивні переживання, котрі є в різному ступені усвідомлюваними, та ґрунту-

ються на різноманітних емоційних станах осіб, що взаємодіють між собою, й психологічних особливостях цих осіб [19, с. 672].

Міжособистісна взаємодія суб'єктів, у якій встановлюються *недружні* стосунки сьогодні привертає увагу все більшого числа науковців – представників різних галузей гуманітарного знання. Проте онтологічний статус такої взаємодії, зокрема у мовознавстві, залишається не визначеним: виникає чимало концепцій, термінів, дефініцій (див. напр., огляд у [32]), спостерігається термінологічна плутанина [33, с. 17], у коло досліджень залучаються різні за обсягом і змістом поняття (незгода, свара, диспут, скарга тощо) [23; 24; 25; 26; 29; 30; 31; 34; 35 та ін.]. Це спричиняє необхідність з'ясування поняття, за допомогою якого можна найбільш повно і точно схарактеризувати зазначений тип міжособистісної взаємодії, виявивши її категоріальні ознаки.

Метою цієї статті є з'ясування категоріальних ознак різновиду вербальної взаємодії, в якій конструються недружні стосунки.

Такі – негативно позначені – міжособистісні стосунки, як правило, пов'язують з *конфліктом* –

явищем, без якого неможливе людське буття і мислення, феноменом, що «супроводжує людину впродовж усього життя й знаходить відображення в обох іпостасях буття, концентруючись у світі внутрішньому й експонуючись у світі зовнішньому» [11, с. 5]. Наявність «наївного» поняття конфлікту у свідомості представників різних культурно-мовних спільнот, популярність і значущість цього наукового поняття проте не кореспондують із його чітким й однозначним трактуванням. Очевидно, що з'ясування суті вербальних проявів конфлікту може бути продуктивним лише за умов залучення пояснювального потенціалу тих гуманітарних дисциплін, які пропонують розуміння цього феномена.

До цих дисциплін належить передусім конфліктологія – нова міждисциплінарна галузь гуманітарного знання, котра інтегрує і розвиває накопичений продовж багатьох століть досвід наукового осмислення конфлікту.

Основним постулатом конфліктології є той, що в основі будь-якого конфлікту лежить протиріччя, яке відіграє системотворчу роль як для окремих видів конфлікту, так і для різних рівнів їх вивчення наукою [7, с. 6]. Це твердження пов'язує поняття конфлікту з поняттєвою категорією протиріччя й спричиняє проблеми у його тлумаченні.

Зокрема відзначаючи, що конфлікт являє собою «гумоподібне поняття» [18, с. 39], учені-конфлітологи відмовляються від його широкого трактування як «зіткнення чогось із чимось», котре узгоджується з усіма існуючими поглядами, але виявляється беззмстовним у науковому сенсі [5, с. 275]. Філософські постулати в межах *конфліктології* конкретизуються й проєктуються у площину *комунікативної практики* людини: «конфліктологія – це особлива междисциплінарна галузь, що об'єднує <...> підходи до опису, вивчення й розвитку практики роботи з конфліктними явищами різного роду, які виникають у різних сферах людської взаємодії» [9, с. 34]. Але «конфліктні явища» чисельні й багатоманітні, якщо до них зараховувати усі ті, в основі яких лежить протиріччя. Через це важко окреслити межі предметного поля конфлікту, поєднавши у ньому особливий психологічний стан людини; різницю у поглядах, віруваннях,

цінностях; боротьбу соціальних груп та індивідів спрямовану на досягнення однієї чи різних цілей. Так, стверджуючи, що «об'єктом конфліктології є конфлікти в цілому» [2, с. 99], до них зараховують і такий тип як «гостре негативне переживання, яке викликане довготривалою боротьбою структур зовнішнього світу людини...» [там само, с. 316], тобто особливий психологічний стан людини, який може і не проявлятися у комунікації, хоча водночас конфлікт характеризується як **«вираження негативне переживання»** (виділено нами – Ф.І.) [там само, с. 84].

Однак, як свідчить більшість визначень (конфлікт – «найбільш гострий спосіб вирішення значущих протиріч, що виникають у процесі взаємодії, який полягає в протидії суб'єктів конфлікту, зазвичай на тлі негативних емоцій» [2, с. 8], «конфлікт виступає як біполярне явище – протистояння двох начал, що проявляє себе в активності сторін, спрямований на подолання протиріччя, причому сторони конфлікту представлені активним суб'єктом (суб'єктами)» [9, с. 17]; «конфлікт – зіткнення протилежно спрямованих цілей, інтересів, позицій, думок суб'єктів взаємодії; це протиріччя, що виникає між людьми у зв'язку із вирішенням тих чи інших питань соціального та приватного життя» [3, с. 20], «найбільш гострий спосіб вирішення існуючих або уявних протиріч у процесі людської взаємодії, що складається з протидії суб'єктів конфлікту та, зазвичай, супроводжується напруженнями емоційно-вольової сфери» [21, с. 45-46]) конфлітологи центрують увагу переважно на вивченні поведінки людей у ситуаціях наявного протиріччя.

Найбільшої значущості, на наш погляд, при цьому набуває з'ясування *цінності міжособистісних стосунків* як провідного чинника, що визначає стратегію поведінки особи в конфлікті [10, с. 95]. Широко розповсюджена в конфліктології двовимірний модель стратегій особистості в конфліктній взаємодії, розроблена К. Томасом та Р. Кіллменом (в її основі лежать орієнтації учасників конфлікту на власні інтереси й інтереси протилежної сторони), доповнюється угаданій праці третім виміром – цінністю міжособистісних стосунків.

Конфліктна взаємодія характеризується низьким ступенем орієнтації на інтереси іншої сторони, високим ступенем орієнтації на особистісні інтереси, негативною оцінкою цінності міжособистісних стосунків [10, с. 95]; результатом конфлікту є «дисгармонізація міжособистісних стосунків» [3, с. 42; 15 та ін.] унаслідок проявів ворожості учасниками конфлікту. Ворожість має градуальний характер: у мінімальному ступені вона виявляється в конкурентності – поведінці, яка має раціональний характер і відповідає певним нормам; у максимальному ступені наявна тільки ворожість і власне ворожість, пов'язана з ігноруванням норм, ірраціональною поведінкою, прагненням не стільки виграти чи перемогти, скільки придушення, поразки чи припониження супротивника [27, с. 3].

Таким чином, здобутки конфліктологічних досліджень засвідчують, що наявність *протиріччя* формує лише передумови можливої поведінки й поступається місцем *гармонії* міжособистісних стосунків – соціальній категорії, котра відіграє вирішальну роль під час вибору індивідом певної стратегії у комунікативній взаємодії.

Саме ці конфліктологічні положення дають ключ до розуміння специфіки мовленнєвої поведінки у конфліктній ситуації – типу міжособистісної взаємодії, в якій порушується гармонія стосунків комунікантів на підґрунті наявності реального чи уявного протиріччя.

За такого розуміння стає можливим не тільки досить чітко окреслити коло вербальних проявів конфлікту, але передусім дослідити функцію мови/мовлення у конструюванні стосунків суб'єктів взаємодії, тобто *міжособистісну функцію*.

На позначення цього типу вербальної взаємодії можна використовувати термін «конфлікт» як то робиться у інших гуманітарних дисциплінах, де зміст терміну кореспондує з різними поняттями. Однак мовознавство в цьому аспекті має ширші можливості для підбору іншого терміна, який би точніше відповідав позначуваному поняттю; ці можливості дає аналіз значення іменника *конфлікт* й семантично споріднених з ним слів.

Варто відзначити, що інтерес до значення номінативної одиниці *конфлікт* / *conflict* та її си-

нонімів спостерігається і у конфліктологічних працях.

Учені зазначають, що проблема визначення змісту поняття *конфлікт* пов'язана з аналізом семантики цього слова та його синонімів [3, с. 8–9]. Переважна більшість базових конфліктологічних праць містить спроби осмислення слова «конфлікт» і його синонімів [3, с. 9; 6, с. 132; 8; 9, с. 9–10; 28 та ін.], у роботах наводяться міні-словники синонімів [6, с. 133–134], списки слів-асоціацій, які дають інформанти як першу реакцію на слово «conflict» [36, с. 4]; аналіз прислів'їв і приказок, що репрезентують різні аспекти поведінки людини в конфлікті [2, с. 27–29]. Автори цих і низки інших досліджень доходять висновків, що (1) іменник *конфлікт* / *conflict* позначає широкий спектр різноманітних явищ повсякденного життя людини; (2) жоден із синонімів іменника *конфлікт* / *conflict* повною мірою не збігається із його значенням і не може замінювати його; (3) наукові дисципліни, що оперують поняттям і терміном *конфлікт* / *conflict*, вкладають у нього різний зміст.

Ці висновки підтверджуються й пояснюються результатами лінгвістичного аналізу, зокрема на матеріалі англійської мови. Так, багатозначність іменника *conflict* у сучасній англійській мові зумовлена передусім походженням, розвитком і сучасним станом його семантичної структури. За даними дослідження І.В. Жарковської, лексема *conflict* етимологічно пов'язана зі своїм джерелом з латини – іменником *conflictus*, котрий утворився як результат словотворчих процесів (афіксація дієслова *fligere*, субстантивація пасивного дієприкметника дієслова *confligere*), був запозичений в англійську мову за посередництва французької й зазнав з часу запозичення (1430–1440 рр.) значного розвитку семантичної структури. Сучасний стан значення номінації *conflict* є результатом усіх цих процесів, які сприяли ускладненню семантичної структури, що сьогодні проявляється у (1) наявності дев'ятих лексико-семантичних варіантів, зафіксованих неспеціалізованими лексикографічними джерелами; (2) складності відносин між цими варіантами значення, їхньою організацією – радіально-ланцюжковою семантичною мережею, яка є продуктом по-

перше, *варіативності* інтегральних або базових семантичних компонентів (семи [object] → [two or more] є сталими для усіх варіантів значення; семи [action] → [together] / [state] → [in opposition] варіюються в лексико-семантичних варіантах); по-друге, *додавання* диференціальних та уточнюючих сем. Відтак, жодне зі значень не є інваріантним, семантика лексичної одиниці *conflict* у сучасній англійській мові розподілена на дві складові: CONFLICT-STATE та CONFLICT-ACTION [12].

Що стосується лексичних одиниць семантично пов'язаних з іменником *conflict*, то вони, як свідчать дані, отримані авторкою, об'єднані у межах лексико-семантичного поля, де семантика класифікаційної одиниці визначає структуру: два основні субполя CONFLICT [STATE] та CONFLICT [HUMAN ACTIVITY EVENT], з яких більшим за обсягом й складнішим за організацією є друге [там само].

Аналіз лексико-семантичного поля *CONFLICT* дозволяє пояснити той факт, що поняття конфлікту не може бути розкрито через слова, семантично пов'язані з ім'ям *conflict*: у визначеннях конфліктологів йдеться про *наявність* опозиціонування, що репрезентують лексичні одиниці, які об'єктивують потенціали значення гіперонімічного субполя CONFLICT [STATE] та *активність* сторін, що репрезентують лексичні одиниці, які об'єктивують потенціали значення гіперонімічного субполя CONFLICT [HUMAN ACTIVITY EVENT].

Абстрактне ім'я *conflict* може сприйматися і як цілісний образ – гештальт, складна неструктурована концептуальна одиниця, що на семантичному рівні акумулює й об'єктивує кожний потенціал значення. Ця одиниця [CONFLICT HOLISTIC] є зоною перетину всіх субполів і ядром лексико-семантичного поля [12, с. 86]. Проте, таке цілісне сприйняття конфлікту не може задовольнити всіх потреб духовної й практичної діяльності людини, зокрема йдеться про висловлену науковцями думку про «беззмістовність» узагальненого розуміння конфлікту в процесі наукового пошуку. Слід погодитися з тим, що зміст, який укладається в поняття конфлікту, значною мірою визначається тим, «у яких сферах буття й пізнання розгортається протиріччя, який характер сторін, що протистоять одна

одній, як відбувається їхня взаємодія тощо» [9, с. 17].

Враховуючи це міркування, здається логічним звернутися у мовознавчому аналізі до змісту описаного І.В. Жарковською субполя CONFLICT [HUMAN ACTIVITY EVENT] [NON-MILITARY] [VERBAL]. Але виявляється, що до його складу входять усі номінації, котрі позначають проєкцію протиріччя у площину мовлення (прототипова одиниця – *disagreement*, одиниці центрального класу *dispute*, *debate*, *argument*, *war of words*, *difference of opinion* [12, с. 101-107]. Отже, семантика цих номінативних одиниць не об'єктивує важливого для нашого дослідження зсуву центру ваги з наявності протиріччя на порушення гармонії.

Водночас, домінуючу позицію міжособистісної гармонії вважаємо за необхідне враховувати через те, що вона безпосередньо пов'язана з головною ознакою вербальної взаємодії – *функцією регуляції міжособистісних стосунків*.

Погоджуючись із думкою, що функція (не тільки в суто лінгвістичному, а й у більш широкому, філософському розумінні) являє собою основний системотворчий конституент («взаємодія елементів будь-якої системи має спрямований характер і підкоряється досягненню певного корисного для неї результату...» [20, с. 19], «... саме результат функціонування системи є рушійним фактором...» [1, с. 75]), думаємо, що *дисгармонізація міжособистісних стосунків* як функціональне призначення, бажаний результат активності виступає системотворчою ознакою вербальних конфліктогенних проявів. Це призначення не є єдиним і навіть не завжди є головним: політик у словесному двобої, прагнучи подати опонента в негативному світлі, хоче передусім утримати/отримати владу; дружина, дорікаючи чоловікові під час сварки, воліє, аби він приділяв родині більше часу та уваги тощо. Але очевидність того, що конфліктогенні вербалізовані прояви негативно впливають на стосунки комунікантів, засвідчує провідну роль міжособистісної *функції*.

Це означає, що тип міжособистісної взаємодії, зокрема мовленнєвої, призначений порушувати гармонію у людських стосунках, кореспондує зі

змістом поняття **конфронтація**, як про те свідчить семантика номінативної одиниці *confrontation* (прототипової у субполі [HUMAN ACTIVITY EVENT] [Жарковская 2007, с. 94], що містить потенціали значення, котрі об'єктивують будь-яку взаємодію осіб/груп осіб у формі відкритого ворожого протистояння («*the act of confronting (-facing boldly, in hostility), especially a situation or manner marked by open opposition*» [38, с. 213]).

Отже, співвідношення понять **конфлікт** і **конфронтація** – це співвідношення цілого і частини. Причому, нерідко термін «конфлікт» у гуманітарних дослідженнях вживається саме на позначення конфронтації, що дозволяє використати в аналізі конфронтаційної міжособистісної взаємодії деякі набутки конфліктологічного досвіду.

Разом із тим, хоча використання терміну «конфлікт» підчас аналізу взаємодії, призначеної дисгармонізувати міжособистісні стосунки й не можна схарактеризувати як повністю помилкове (через гіперо-гіпонімічні зв'язки між одиницями *conflict* і *confrontation* й домінуючу позицію *confrontation* у лексико-семантичному полі CONFLICT), але термін **конфронтація**, на наш погляд, є найбільш адекватним, бо узгоджується з такою базовою вимогою до змісту терміну як відсутність багатозначності. Водночас, зміст поняття **конфронтація**, як то вже зазначалося, охоплює будь-які (не лише вербальні) вияви недружності, ворожості, як проте свідчать не лише словникові дефініції іменника *confrontation*, а й його реалізації, у яких він виявляє здатність іменувати:

- фізичне зіткнення;

Several protesters were hurt in the confrontation. Police made 15 arrests. Eyewitnesses claim that children were among those thrown to the ground. (The Sunday Times, 04 Jan., 2009)

The only physical confrontation came when some of the many police on duty forced back supporters who were trying to get too close to the coffins. (The Times, 10 Nov., 2008)

- збройне протистояння;

Later he was the adjutant in Borneo during confrontation with Indonesia. As a company commander, he carried out two Belfast tours in

the early 1970s. (The Times, 05 May, 2009)

His remarks are sure to anger India and alarm the US and its allies, which fear that a military confrontation between Delhi and Islamabad would scupper the campaign against Islamist militants in Afghanistan and northern Pakistan. (Times Online, 03 Dec., 2008)

- вербальне зіткнення;

Martyn Moxon, the Yorkshire director of cricket, was involved in a heated verbal confrontation with a disgruntled Yorkshire supporter. (Times Online, 05 May, 2009)

Barack Obama hurled himself into an angry confrontation with the President yesterday after Mr Bush compared the Democratic candidate's promise of talks with rogue states. (The Times, 16 May, 2008)

The fight is eventually subdued, leading to a verbal confrontation so filtered with deleted words by the censors that we can only imagine what these behemoths are yelling (University Wire, Feb. 26, 1998)

- зіткнення двох або більше осіб, груп осіб;

A protester has just been killed in a confrontation with police in West London. (The Times, 02 May, 2009)

In office, she backed away from her first confrontation with the miners because she thought she wouldn't win. (Times Online, 30 Apr., 2009)

«There was pushing and shoving», a source at the summit secretariat said. Trinidadian security broke up the confrontation, which also involved security from other delegations. (The Times, 19 Apr., 2009)

The government bottled another confrontation with public-sector workers and their unions. (The Sunday Times, 12 Apr., 2009)

- зіткнення світоглядів, інтересів;

The court's decisions intensified confrontation between the country's two main political parties, which battled for power throughout the Nineties. (Times Online, 26 Feb., 2009)

Mrs Tymoshenko signed a deal with Mr Putin, now Prime Minister, to end the confrontation but

Mr Yushchenko has attacked its terms. (The Times, 19 Feb., 2009)

Debate over vivisection evolved directly from the epic confrontation between Darwin and Cobbe that erupted 128 years ago. (The Times, 12 Feb., 2009)

Узагальнюючи усі ці конфронтаційні прояви й визначаючи їх як **конфліктогени**, учені зараховують до них *слова, дії або бездіяльність* [21, с. 56; 22, с. 289 та ін.]. Очевидно, що до кола лінгвістичних спостережень потрапляють лише «слова» – вербальні конфліктогенні прояви, бо характерне для сучасного мовознавства розширення обрисів, її інтеграція з іншими дисциплінами, і не лише гуманітарними, «мають відбуватися з урахуванням головного принципу – пріоритет у лінгвістичних дослідженнях повинна мати мова» [4, с. 29]. Із цього випливає, що конфронтація у термінах мовознавчого аналізу має додаткову ознаку – *вербальну* форму взаємодії.

Таким чином, викладене дає можливість дійти висновку, що різновид вербальної взаємодії, в якій конструюються негативно позначені (недружні) стосунки між учасниками, слід трактувати як конфронтацію; конфронтація як різновид міжособистісної взаємодії пов'язана з поняттям конфлікту інтегральною – екзистенційною – ознакою (наявність протиріччя) й виокремлюється у масиві конфліктних явищ за допомогою диференційної – соціальної – ознаки (дисгармонія у людських стосунках). Конфронтаційна мовленнєва взаємодія має додаткову диференційну ознаку – репрезентаційну (вербальна форма).

Перспективним вважаємо аналіз конфронтації в різних сферах / ситуаціях комунікативної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Анохин П.К. Избранные труды. Философские аспекты теории функционирования системы / Анохин П.К. – М. : Наука, 1978. – 400 с. 2. Анцупов А.Я. Конфликтология в схемах и комментариях / А.Я. Анцупов, С.В. Баклановский. – СПб.: Питер, 2005. – 288 с. 3. Бандурка А.М. Конфликтология / А.М. Бандурка, В.А. Друзь. – Харьков : Фортуна-пресс, 1997. – 356 с. 4. Белова А.Д. Лінгвістичні перспек-

тиви і прогнози у ХХІ столітті / А.Д. Белова // Лінгвістика ХХІ століття: нові дослідження і перспективи / НАН України Центр наук. дослідж. і викладання інозем. мов ; [ред. кол.: В.В. Акуленко (голов. ред.) та ін.]. – К. : Логос, 2006. – № 1. – С. 22–31. 5. Василюк Ф.Е. Конфликт / Ф.Е. Василюк // Психология конфликта : [хрестоматия] ; [сост. и общ. ред. Н.В. Гришиной]. – СПб. : Питер, 2001. – С. 275–277. 6. Ващенко И.В. Общая конфликтология : [учебник для вузов] / Ващенко И.В., Гиренко С.П., Хамалян Р.А. – Харьков : Модель Вселенной, 2000. – 512 с. 7. Герасина Л.М. Конфликтология : [навч. пос.] / Герасина Л.М., Панов М.І., Осіпова Н.П. – Харків : Право, 2002. – 256 с. 8. Горбаневский М.В. Язык конфликта. – [Электронный ресурс] / Горбаневский М.В. – 2002. – Режим доступа: www.expertizy.narod.ru/books/lang.htm – Заголовок с экрана. 9. Гришина Н.В. Психология конфликта / Гришина Н.В. – СПб.; М.; Х.; Минск : Питер, 2002. – 464 с. 10. Емельянов С.М. Практикум по конфликтологии / Емельянов С.М. – СПб. : Питер, 2003. – 400 с. 11. Ермолаева Е.Н. Концепт CONFLICT и его объективация в лексико-семантическом пространстве современного английского языка : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Ермолаева Елена Николаевна. – Иркутск, 2005. – 212 с. 12. Жарковская И.В. Семантические и функциональные особенности англоязычных номинаций конфликта : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Жарковская Инна Валерьевна. – Харьков, 2007. – 249 с. 13. Карасик В.И. Язык социального статуса / Карасик В.И. – М. : ИТДГК «Гнозис», 2002. – 333 с. 14. Кибрик А.А. Лингвистические постулаты / А.А. Кибрик // Механизмы ввода и обработки знаний в системах понимания текста: Труды по искусственному интеллекту : уч. записки Тарт. ун-та. – Тарту, 1983. – Вып. 621. – С. 24–39. 15. Кричевский Р.Л. Межличностный конфликт / Р. Л. Кричевский, Е.М. Дубовская // Психология конфликта : [хрестоматия] ; [сост. и общ. ред. Н. В. Гришиной]. – СПб. : Питер, 2001. – С. 371–379. 16. Ларина Т.В. Категория вежливости в английской и русской коммуникативных культурах : [монография] / Ларина Т.В. – М. : Изд-во РУДН, 2003. – 315 с. 17. Манерко Л.А. Когнитивная лингвистика, дискурс и развитие теории словосочетания / Л.А. Манерко // Вестник Московского государственного лингвистического университета. – 2003. – Вып. 478. – С. 51–59. 18. Нечипоренко Л.А. Буржуазная социология конфликта / Нечипоренко Л.А. – М. : Политиздат, 1982. – 142 с. 19. Психология ХХІ века: учебник для вузов / [Александров И.О., Александров Ю.И., Агарков В.А. и др.] под ред. В.Н. Дружинина. – М.: ПЭР СЭ, 2003. – 863 с.

20. Светлов В.А. Аналитика конфликта : [уч. пособие] / Светлов В.А. – СПб. : ООО «Росток», 2001. – 512 с. 21. Цюрупа М.В. Основы конфликтологии та теорії переговорів / Цюрупа М.В. – К. : Кондор, 2004. – 172 с. 22. Шкатова Л.А. Прагматика текста / Л.А. Шкатова // Текст: восприятие, информация, интерпретация. Актуальные проблемы перевода. Чтение как феномен культуры. Текст в системе обучения: проблемы восприятия и методики. Имиджелогия и PR : I Междунар. науч. конф. Российского нового университета, 2002 г. : сб. докл. – М. : Росноу, 2002. – С. 287–298. 23. Antaki C. Explaining and arguing: The social organization of accounts / Antaki C. – London, etc. : Sage Publ., 1994. – 283 p. 24. Boggs S. T. The development of verbal disputing in part-Hawaiian children / S. T. Boggs // *Language in Society*. – 1978. – № 7. – P. 325–344. 25. Brenneis D. Language and disputing / D. Brenneis // *Annual Review of Anthropology*. – 1988. – № 17. – P. 221–237. 26. Eisenberg A.R. Children's use of verbal strategies in resolving conflicts / A. R. Eisenberg, C. Garvey // *Discourse Processes*. – 1981. – № 4. – P. 149–170. 27. Filley A. Interpersonal Conflict Resolution / Filley A. – Glenview, Ill., 1975. – 318 p. 28. Grazier P. Conflict. – [Electronic resource] / Grazier P. – 2004. – Режим доступа: www.teambuildinginc.com – Заголовок з екрану. 29. Grimshaw A.D. Conflict talk: Sociolinguistic investigations in conversations / Grimshaw A.D. – Cambridge, UK : CUP, 1990. – 354 p. 30. Kotthoff H. Disagreement and concession in disputes: on the context sensitivity of pretence structures / H. Kotthoff // *Language in Society*. – 1993. – № 22. – P. 193–216. 31. Laforest M. Scenes of family life: complaining in everyday conversation / M. Laforest // *Journal of Pragmatics*. – 2002. – № 34. – P. 1595–1620. 32. Leung S. Conflict Talk: A Discourse Analytical Perspective Working / S. Leung // *Papers in TESOL & Applied Linguistics*. – [Electronic resource]. – 2004. – Режим доступа: www.tc.columbia.edu/tesolawebjournal – Заголовок з екрану. 33. Nelson C.K. If it sounds too good to be true, it is: A Wittengensteinian approach to the conflict literature / C.K. Nelson // *Language and Communication*. – 2001. – № 21. – P. 1–22. 34. Pomerantz A. Agreeing and disagreeing with assessments: Some features of preferred/dispreferred turn shapes / A. Pomerantz // *Structure of social action: Studies in conversation analysis*. – [In J. M. Atkinson and J. Heritage (Eds.)]. – Cambridge, UK : CUP. – 1984. – P. 57–101. 35. Schiffrin D. Everyday argument: The organization of diversitty in talk / D. Schiffrin // *Handbook of Discourse Analysis*. – [In T.A. Van Dijk (Ed.)]. – London, UK : Academic Press, 1985. – Vol. 3. – P. 35–46. 36. Weeks D. The Eight Essential Steps to Conflict Resolution: Preserving Relationships at Work, at Home and in the Community / Weeks D. – Los Angeles : Tarcher, 1992. – 462 p.
- ДОВІДКОВІ ДЖЕРЕЛА**
37. Encyclopedia «Wikipedia». – [Electronic resource]. – Режим доступа: <http://en.wikipedia.org>. 38. Longman Dictionary of Contemporary English. – England : Longman, 2003. – 1951 p.